

УДК 343

О. Бусол,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник
Служби інформаційно-аналітичного забезпечення
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
Національної академії наук України

КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ОРГАНІЗОВАНА КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

У цілому корупційна злочинність – результат перетину системи криміногенних та антикриміногенних факторів, виявлення яких, а також дослідження питань їхньої взаємодії є необхідною передумовою наукового забезпечення діяльності з протидії корупційній злочинності. Відтак цілком обґрунтованим вбачається визначення завданням кримінології пізнання системи криміногенних та антикриміногенних факторів, ранжування їх за ступенем значущості й впливу на злочинність, встановлення ступеня взаємозв'язку між собою та групами найбільш значущих інших явищ [1]. З огляду на це й вбачаються актуальними питання організованої корупційної злочинності як об'єкта кримінологічного дослідження. Метою статті є розгляд та співвідношення понять «корупція», «організована злочинність», «економічна злочинність», «корупційна злочинність» та обґрунтування доцільності введення в науковий обіг поняття «організованої корупційної злочинності».

Серед українських кримінологів зустрічаються думки щодо виокремлення злочинності загалом від злочинності в нашій державі на основі її національної особливості. Так, О. Костенко висловлює думку, що сучасна вітчизняна злочинність є особливим різновидом злочинності – це злочинність кризового типу. З одного боку, вона породжена соціальною кризою в Україні, а з іншого – будучи її породженням, сьогоднішня злочинність створює благодатний ґрунт для поглиблення кризи. Як стверджує науко-

вець, вивести нашу країну із соціальної кризи можна, лише розірвавши це «зачароване коло». Якщо його не розірвати, то будь-які реформи в Україні – політичні, економічні, правові, моральні тощо – приречені на невдачу, що ми наразі й маємо. Злочинність кризового типу має властивість зводити нанівець будь-які добрі наміри реформаторів.

На думку О. Костенка, найнебезпечніший руйнівний вплив на правопорядок справляє корупційна злочинність. Кількісна характеристика вітчизняної злочинності має другорядне значення, а першорядного значення набуває в сучасних умовах її якісна характеристика, а саме такий її характер, який здатен зводити нанівець будь-які реформи в Україні. О. Костенко звертає увагу, що, на жаль, ця закономірність, відкрита кримінологічною наукою, сьогодні не враховується. Саме тому всі спроби вивести Україну з кризи є проявами волюнтаризму й утопізму [2]. Це, на нашу думку, є актуальним і для організованої злочинності.

Розкриваючи зміст корупційної злочинності, необхідно вказати на її організовані форми, що було предметом вивчення багатьох українських та зарубіжних вчених. Наприклад, О. Філімонов зазначає, що в деяких випадках організована злочинність і корупція пов'язані настільки тісно, що це дає підстави вченим виділяти корупцію як одну з ознак організованої злочинності [3]. О. Гуров у свою чергу, говорячи про корупцію, вказує на постійний зв'язок посадових осіб з організованими злочинцями [4].

Л. Аркуша вважає корупцію елементом організованої злочинної діяльності. Так, вона дотримується думки, що використання корумпованих зв'язків є обов'язковим елементом у діяльності формувань, які спеціалізуються на вчиненні злочинів у сфері економіки [5]. О. Кальман, також вважає, що організована злочинність у сфері економіки фактично не може існувати без підтримки й тісної взаємодії з владними структурами. Як зазначає вчений, в українських умовах це значною мірою обумовлено потребою легалізації значних сум грошей, здобутих організованими злочинними угрупованнями в процесі своєї злочинної діяльності [6, с. 189]. Л. Багрій-Шахматов дійшов висновку, що корупція є неодмінним елементом організованої злочинності, однією з основних її ознак [7].

На співвідношення корупції та організованої злочинності можна вказати, аналізуючи тексти міжнародних правових документів із цих питань. Наприклад, у Резолюції «Двадцять принципів боротьби з корупцією» № (97)24, прийнятій Комітетом Міністрів Ради Європи 6 листопада 1997 року, держави зобов'язуються забезпечити, щоб у всіх аспектах боротьби з корупцією гіпотетично враховувались зв'язки корупції з організованою злочинністю й відмиванням брудних грошей (п. 19) [8].

У Рамковій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року закріплено, що корупція є одним із трьох основних засобів (два інші – насильство й залякування), які дають можливість ватажкам організованої злочинності отримувати прибуток, контролювати території, зовнішні та внутрішні ринки, продовжувати свою злочинну діяльність і проникати в легальну економіку [9]. Позиція, озвучена Генеральним секретарем ООН у його доповіді «Вплив організованої злочинної діяльності на суспільство загалом» на II сесії Комітету з попередження злочинів і кримінальному правосуддю Економічної й соціальної ради ООН у квітні 1993 року, полягає в тому, що корупція державних посадових осіб

завжди була одним із засобів, яким надавали перевагу організовані злочинні угруповання, складовою частиною їхньої стратегії й тактики, якій віддавалась перевага перед застосуванням відкритого насильства. Гроші, які виплачуються у вигляді хабарів, вважаються босами організованої злочинності добрим інвестуванням, накладними витратами, виправданими з точки зору «справи», оскільки це значно збільшує шанси на успіх і ймовірно безкарність, знижує або зводить нанівець небезпеку розкриття злочину з усіма втратами, до яких це може призвести [10]. У прийнятих 1990 року VIII Конгресом Організації Об'єднаних Націй «Керівних принципах попередження організованої злочинності та боротьби з нею» [11] йдеться про обов'язковість дослідження проблем взаємозв'язку корупції з організованою злочинністю та заходів боротьби з нею під час розробки програм із запобігання злочинності.

У Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року [12] встановлено конкретні заходи, яких необхідно вжити державам на національному рівні. Так, кожна сторона вживатиме такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за такі діяння: давання хабара національним державним посадовим особам; отримання хабара національними державними посадовими особами; хабарництво членів національних представницьких органів; хабарництво іноземних державних посадових осіб; хабарництво членів іноземних представницьких органів; давання хабара в приватному секторі; отримання хабара в приватному секторі; хабарництво посадових осіб міжнародних організацій; хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей; хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів; зловживання впливом, відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією; фінансові злочини.

Слід зауважити, що з 18 травня 2013 року дня набрання чинності Закону

України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 року [13] всі корупційні правопорушення, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, віднесені до злочинів. Крім того, термін «хабар» замінений на «неправомірна вигода». Тобто поняття «корупційні злочини» цілком «легалізувалося» вже не тільки в міжнародному, але й у вітчизняному праві.

О. Кваша стверджує, що корупція якісно змінює організовану злочинність, дозволяє останній зміцнювати свої позиції в суспільстві й державі, політизує її. Межі між корупційною та іншою діяльністю організованих злочинних структур вищого рівня практично не існує. Широке розповсюдження корупції призводить до розвитку та вдосконалення організованої злочинності, а якісне й кількісне зростання останньої у свою чергу тягне за собою збільшення кількості корупційних проявів та підвищення небезпечності її характеру. Тому заходи протидії корупції та організованій злочинності можуть і повинні поєднуватися, застосовуватися в комплексі [14].

Згідно з позицією О. Шевченка корупційна злочинність являє собою сукупність умисних злочинів, що вчиняються особами шляхом використання наданих їм владних або службових повноважень, із корисливих мотивів та з метою незаконного отримання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру для себе чи третіх осіб або ж шляхом надання пропозицій таких вигод іншим особам із метою незаконного використання наданих їм владних або службових повноважень [15].

Таким чином, учені розглядають корупцію як форму проявів економічної злочинності (Л. Аркуша, А. Бойко, В. Бровкін, Я. Гілінський, Г. Горшенков, А. Демет'єв, Ю. Демидов, Ю. Козлов, В. Лунєєв, Н. Лопашенко, А. Яковлев.); ознаку організованої злочинності, її елемент (Г. Миньковський, А. Гуров, В. Овчинський, І. Карпець, Ю. Ляпунов, А. Воло-

буєв, В. Кудрявцев, А. Алексєєв, А. Репецька, В. Ларічев, В. Щербаков); один із засобів (міжнародні документи). Деякі вчені (А. Ареф'єв, Н. Долгова, О. Карпович, М. Мельник, С. Зарубин, С. Іншаков) вважають, що корупція й організована злочинність є окремими поняттями, із чим ми не можемо погодитися. Корупція й організована злочинність можуть проявлятися окремо, але наведені вище визначення вчених доводять, що нині, в умовах глобалізації, частіше зустрічаються саме організовані форми корупції. С. Якимовій останній напрям видається найпродуктивнішим для розв'язання проблеми ефективної протидії корупційній злочинності, адже в його основі – комплексний підхід до цієї проблеми, що дозволяє дослідити взаємозв'язок корупційної злочинності з іншими негативними явищами та процесами, включаючи економічну та організовану злочинність [16].

Сьогодні злиття чиновників і криміналу стало настільки тісним, що злочинці виконують офіційні функції в державному апараті, одночасно виступаючи членами злочинного угруповання, підтвердженням чому є кримінальні справи, які порушені підрозділами з боротьби з організованою злочинністю МВС України та Служби безпеки України стосовно депутатів Верховної Ради України, які виявилися учасниками ОЗУ.

Злочинність загалом руйнує нормальні відносини в суспільстві, діючи проти його інститутів, натомість організована злочинність застосовує всі форми та методи, щоб спиратися на інститути держави й суспільства, використовувати їх у своїх цілях, зокрема, за допомогою корумпованих відносин.

Організованій злочинній групі складніше приховати свою діяльність, ніж окремим злочинцям. Можна сказати, що організована злочинна група не приховує свою діяльність, а блокує реакцію держави за допомогою корупції. Визнаючи корупцію однією зі складових організованої злочинності, учені розглядають її як засіб забезпечення державними службовцями «даху» кримінальним структурам і фор-

му взаємодії та зрощування політичної, економічної еліти зі злочинним світом [5, с. 119].

О. Кваша вірно звертає увагу на те, що про тісний взаємозв'язок корупції й організованої злочинності свідчить той факт, що до спеціальних уповноважених суб'єктів, які в межах своєї компетенції безпосередньо здійснюють заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень, віднесені також спеціальні підрозділи з боротьби з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, податкової міліції, з боротьби з корупцією та організованою злочинністю Служби Безпеки України. У свою чергу Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» 30 червня 1993 року до державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, віднесено такі: спеціальні підрозділи з боротьби з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України; спеціальні підрозділи з боротьби з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України [14, с. 336].

Стверджуючи про тісний зв'язок корупції та організованої злочинності, О. Жовнір розглядає їх як одне ціле або як обов'язковий структурний елемент один одного (переважно корупцію як елемент організованої злочинності). На думку вченого, корупцію, як і організовану злочинність, можна розглядати і як самостійне соціальне явища [17, с. 328].

М. Мельник вважає, що корупційні злочини полягають у неправомірному використанні (зловживанні) посадовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування наданої їм влади або свого посадового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб [18, с. 17].

Зміни у функціонуванні громадянського суспільства зумовлюють зміни й в організованій злочинності. На погляд О. Користіна й С. Чернявського, сьогодні вплив організованої злочинності на економічні процеси характеризують, окрім інших, і такі тенденції, як виникнен-

ня злочинних організацій якісно нового типу – корпоративних бізнес-структур, що мають легальний статус, поєднують легальні й нелегальні форми діяльності, використовують корупційні зв'язки в органах влади, правоохоронних органах та органах контролю [19].

Під організованою економічною злочинністю вчені розуміють високоорганізовану та впорядковану конспіративну протиправну господарську діяльність у межах і під прикриттям законної діяльності, яка спричинює істотну шкоду національній економіці й вчиняється злочинними організаціями з ієрархічною структурою, стійкою взаємодією й розподілом функцій та сформованою статусно-рольовою системою всередині організацій, що спрямована на отримання надприбутків, використовуючи корумповані зв'язки з державними чиновниками як для посилення своєї діяльності, так і для організації ефективного захисту від соціального контролю [20, с. 176].

О. Огородник виділяє конкретні ознаки прояву організованої злочинної діяльності, що супроводжується корумпованими зв'язками: складний спосіб вчинення злочинних дій та забезпечення безпеки для конкретних учасників їх скоєння під час участі в них декількох виконавців із чітким розподілом ролевих функцій; характер спрямованості злочинних акцій, пов'язаних з отриманням великих грошових сум або дорогих матеріальних цінностей; ретельно продуманий (невипадковий) вибір об'єктів злочинного посягання; специфічне поводження затриманих підозрюваних осіб (наприклад, відмову від давання показань, які супроводжуються погрозами на адресу слідчого та ін.); часта відсутність свідків чи їхня повна «неінформованість», нещирість потерпілих і свідків; швидке спрацьовування захисних засобів, характерних саме для злочинних організацій, які мають корумповані зв'язки, групи безпеки, «своїх» адвокатів (спроби підкупу або погроз слідчому і його близьким, тиск на слідчого з боку «впливових» осіб та ін.) [21, с.154].

Наявність корумпованих зв'язків для організованих злочинних формувань і

зв'язок корумпованого чиновника з такими формуваннями – це оптимальне рішення щодо досягнення злочинного результату й забезпечення існування та функціонування двох явищ, що розглядаються.

Організована злочинність зацікавлена створити відповідні позиції у владних структурах для відстоювання в них своїх інтересів, забезпечення сприятливих умов для протиправної діяльності й уникнення відповідальності, а корупція у свою чергу зацікавлена в розширенні можливостей організованих злочинних угруповань (фінансових, організаційних тощо). Тому широке розповсюдження корупції неодмінно призводить до зростання організованої злочинності, а якісний і кількісний розвиток останньої неодмінно тягне за собою збільшення кількості корупційних проявів і підвищення небезпечності їхнього характеру [17, с. 328, 329].

Таким чином, організована економічна злочинність, згідно з багатьма дослідженнями кримінологів, включає в себе такий елемент, як корупційна злочинність. У свою чергу корупційна організована злочинність є завжди економічною злочинністю.

У науці широко застосовується поняття «організована економічна злочинність», є приклади вживання терміну «організована корупційна злочинність». Наприклад, В. Астанін у своїй роботі [22] вживає терміни «корупційні злочини організованого характеру» й «організована корупція», проте, як і інші вчені, не дає їм визначення. Таким чином, можна ввести в науковий обіг поняття «організованої корупційної злочинності» як самостійного соціально-правового явища – різновиду економічної злочинності, що відбувається з використанням корупційних зв'язків в органах влади, правоохоронних органах та органах контролю за ознаками, притаманними організованій злочинній групі, згідно з кримінальним законодавством.

Ключові слова: корупція, організована злочинність, економічна злочинність, корупційна злочинність, організована корупційна злочинність.

Статтю присвячено розгляду проблеми співвідношення понять «корупція», «організована злочинність», «економічна злочинність», «корупційна злочинність», а також обґрунтуванню доцільності введення в науковий обіг поняття «організованої корупційної злочинності» як самостійного соціально-правового явища – різновиду економічної злочинності, що відбувається з використанням корупційних зв'язків в органах влади, правоохоронних органах та органах контролю за ознаками, притаманними організованій злочинній групі, згідно з кримінальним законодавством.

Стаття посвящена рассмотрению проблемы соотношения понятий «коррупция», «организованная преступность», «экономическая преступность», «коррупционная преступность», а также обоснованию целесообразности введения в научный оборот понятия «организованная коррупционная преступность» как самостоятельного социально-правового явления – разновидности экономической преступности, что осуществляется с использованием коррупционных связей в органах власти, правоохранительных органах и органах контроля по признакам, присущим организованной преступной группе, в соответствии с уголовным законодательством.

The article is dedicated to the consideration of the matter concerning the interrelation of the concepts such as “corruption”, “organized crime”, “economic crime”, “corruption crime” and the grounding of the reasonability of the introduction into the scientific use of the term “organized crime corruption” as an independent social and legal phenomenon – a kind of economic crime, which is done by means of corruption connections in government authorities, law enforcement bodies and inspections upon the features that are typical for an organized criminal group according to the criminal law.

Література

1. Криминологія : [учебник для вузов] / под ред. проф. В.Д. Малкова. – 27-е изд., перераб. и доп. – М. : ЗАО «Юстицинформ», 2006. – 528 с.
2. Костенко О.М. Наука проти злочинності. Концепція «активної юстиції» / О.М. Костенко // Дзеркало тижня. Україна. – 2010. – № 31.
3. Филимонов О.В. Социально-правовой контроль – направление борьбы с коррупцией / О.В. Филимонов // Коррупция в России: состояние и проблемы : материалы науч.-практ. конф. (26 марта 1996 г.). – М., 1996. – С. 36.
4. Гуров А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность / А.И. Гуров. – М., 1990. – С. 205–215.
5. Аркуша Л.С. Коррупция – элемент организованной преступной деятельности / Л.С. Аркуша // Юридичний вісник. – 2000. – № 2. – С. 118–121.
6. Кальман О.С. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції у сфері економіки / О.С. Кальман // Вісник Академії правових наук. – Х., 1997. – № 4. – С. 188–190.
7. Багрий-Шахматов Л.В. Організована злочинність і корупція / Л.В. Багрий-Шахматов // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1999. – № 2. – С. 3.
8. Про двадцять принципів боротьби з корупцією : Резолюція Комітету міністрів Ради Європи (97) 24 від 6 листопада 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_845.
9. Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_786.
10. Основы борьбы с организованной преступностью / под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М. : ИНФРА-М. – 1996. – С. 16.
11. Сборник стандартов и норм Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. – Нью-Йорк, 1992. – С. 62.
12. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією : міжнародний документ від 27 січня 1999 р. № ETS173 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 47–48.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 квіт. 2013 р. № 221-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 10. – Ст. 119.
14. Кваша О.О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку / О.О. Кваша // Правова держава. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. – Вип. 21. – С. 335–342.
15. Шевченко О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.В. Шевченко ; Національна академія внутрішніх справ. – К. : Б. в., 2012. – 19 с.
16. Якімова С.В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст / С.В. Якімова [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/229-kriminal-pravo/15063-2011-01-21-05-20-24.html>.
17. Жовнір О.З. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції в сучасному суспільстві / О.З. Жовнір // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – № 21 – С. 323–330.
18. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : [монографія] / М.І. Мельник – К. : Атіка, 2001. – 304 с.
19. Користін О.Є. Організована економічна злочинність в Україні: сучасний стан і стратегія протидії / О.Є. Користін, С.С. Чернявський // Юридичний часопис НАВС. – 2011. – № 1(1). – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.naiu.kiev.ua/chasopis/materials/23>.
20. Бойко А.С. Організована економічна злочинність у період переходу України до ринкової економіки / А.С. Бойко // Вісник Львівського національного університету. Серія юридична. – 2008. – № 46. – С. 169–177.
21. Огородник О.О. Корупція – тягар на етапі розвитку української державності / О.О. Огородник // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 10. – С. 153–155.
22. Астанин В.В. Организационно-правовые основы выявления и расследования коррупционных преступлений организованного характера в США / В.В. Астанин [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://docs.google.com/document/edit?id=1Ck7XV46aiSgxtEDUbyaryBlr58a8qx1c9avPRuZg6NN4&hl=en>.

